KRIPLA

De treizeci de ani nu mai ştiu nimic despre Monoki. Ce s-o fi întîmplat cu Monoki?

Máté Zoli, cel care dădea tonul la lălăiturile noastre, locuieşte în apropiere de mine şi uneori mai trece să mă vadă. Şi ceilalţi îmi trimit din cînd în cînd cîte o vedere de la chefurile lor ocazionale (cu Citadela pe partea colorată, iar pe cealaltă parte cu semnăturile lor scrijelite de-a curmezişul, o droaie de mîzgălituri şi — curios lucru — le recunosc de îndată pe fiecare, nici una nu s-a schimbat cu nimic de-a lungul anilor care s-au scurs de atunci. Şi de la Együd am primit veşti, mi se pare că e asistentul profesorului Szent-Györgyi Albert în America; Torbágyi a murit sărmanul. Tiborc ăsta, cu numele lui chiar prea frumos, Torbágyi Tiborc, era cel mai săritor, cel mai amabil din tot plutonul; cînd am devenit o formaţie de luptă autonomă şi fiecare ne aveam rolul nostru, el se îngrijea de bolnavi; în drum spre Danemarca, în vagonul de mărfuri, m-a îngrijit şi pe mine cu compasiune, în timp ce eu, cuprins de febra tifosului, ţeseam vise chinuitoare; m-a îmbiat o dată şi cu o felie de pîine cu unt, pîine daneză, albă, moale, caldă, cu unt, pe care eu i-am vărsat-o pe dată, nerecunoscător, în poală — şi, bineînţeles, el a fost primul dintre noi care s-a prăpădit — era doar firesc să fie aşa.

Despre Monoki nu ştiu nimic de atunci.

Ce-i drept, nici despre Harkay n-am mai auzit nimic, dar în cazul lui e mai suportabil, căci el era băiatul protejat şi favorizat al Generalului şi pe deasupra mai era şi înstărit; cînd eram încartiruiţi la Örkény, primea de acasă mîncare cu lăzile: cîrnaţi afumaţi, care ne zăpăceau fie şi numai cu mirosul lor, cozonaci cu nucă, cu umplutura plină de zahăr cristalizat de mult ce era (deşi pe atunci zahărul era deja de multă vreme pe cartelă), dar el se retrăgea împreună cu vasalii săi în

fundul barăcii şi înfulecau de li se bulbucau ochii — pe mine nu m-a poftit niciodată. Nu i-am cerut şi nici nu mi-a dat; în schimb Monoki s-a furişat pînă la el să-i cerşească; i-a aruncat o halcă zdravănă de slănină afumată pe care Monoki, în lăcomia lui, a sfîşiat-o cu dinţii aşa cum era, ba a mai şi rînjit la el cu gura pînă la urechi; toţi cei care l-au văzut atunci au rîs cu milă de el.

Cum spuneam, Harkay nu-mi lipseşte cîtuşi de puţin, nu-mi lipsesc veştile despre el, cu atît mai mult cu cît sînt convins că el a organizat pe vremea aceea şi „botezul“ meu. După ce trăieşti luni de zile într-o colectivitate, trebuie să ştii ce-i poate fiecăruia pielea. O asemenea porcărie şi umilinţă, adică să arunce mai multe găleţi cu apă în cabina closetului unde un camarad îşi face în linişte nevoile şi asta numai fiindcă a avut curajul să răspundă de bunăvoie la rezolvarea unei probleme de geometrie — un plan de răzbunare atît de respingător nu-i putea trece prin cap altcuiva decît lui Harkay. Fiindcă, în ignoranţa lui, în indolenţa (ba chiar în incompetenţa) lui spirituală, el a fost întotdeauna printre noi eroul cruciadelor împotriva „linguşelii“; în acelaşi timp — abuzînd de nimbul patern — numai el era în stare să-şi aţîţe vasalii la asemenea fapte. El a fost; el a dat sentinţa; din tot plutonul numai el era capabil de una ca asta.

Cred că e de înţeles de ce, după toate acestea, Harkay nu-mi lipseşte cîtuşi de puţin şi nu duc dorul figurii sale obraznice.

Nu-mi lipseşte nici Márton Erik, dar din motive cu totul diferite; aşa cum Harkay a fost cu mine nedemn, o dată am fost şi eu cu sărmanul Erik; l-am jignit, l-am păgubit şi deci acum sînt supărat pe el, îl ponegresc, îl dispreţuiesc — să nici nu aud de el! În schimb de la Monoki aştept veşti de treizeci şi cinci de ani.

Cu toate că ce treabă am eu cu Monoki, nici el nu m-a supărat pe mine, nici eu nu l-am supărat pe el, ba mai mult, mi-a fost întotdeauna milă de el: dar de ce oi fi eu curios ce face, de ce îi ţin eu pumnii deja de treizeci şi cinci de ani şi aş da orice numai să ştiu că a

reuşit în viaţă, să-l ştiu fericit; de ce mi-oi fi risipind eu pe el şi acum îngrijorările, cuvintele; cine a fost el de fapt?

In plutonul nostru Monoki era numit Kriplă.

Kriplă — ce cuvînt fad, indigest, o adevărată pocitanie de barbarism; de bună seamă că mulţi nici nu îl înţeleg, de bună seamă că nu există nici în dicţionare*, căci nu a prins rădăcini decît în pepiniera jargonului militar, chiar şi acolo doar jos de tot, bineînţeles pe vremea monarhiei (la fel ca şi *Strimfli* sau *Krigli)*; cu toate că acesta e un cuvînt precis şi indispensabil, iar cel ce vrea să ştie cine a fost Monoki, trebuie mai întîi să ştie cărui soldat i se spune Kriplă.

Kriplă este acela care întîrzie întotdeauna şi de la toate, cel care nu este niciodată gata la timp; ai cărui pantofi, ale cărui cizme nu strălucesc niciodată cu adevărat, al cărui pat, dulăpior, al cărui guler nu sînt niciodată în ordine; cel care la examenele de călărie sau la trageri are întotdeauna cîte un cusur, fiindcă niciodată nu găseşte timp să cureţe chişiţa calului ori ţeava carabinei; căruia îi lipseşte mereu cîte un nasture, o cămaşă, un încărcător; ai cărui epoleţi sînt totdeauna desfăcuţi, a cărui pelerină atîrnă aiurea şi e ponosită, în schimb cizmele îl strîng, aşa că e o adevărată tortură să le încalţe; Kriplă este cel al cărui cal lăturaş o ia mereu razna, care nu atinge niciodată punctajul maxim la trageri, care la exerciţii ajunge întotdeauna ultimul în tranşeele inamicului, care execută orice ordin cu o fracţiune de secundă mai tîrziu; care de fapt nici nu ştie să ţină cadenţa (poate fiindcă-i lipseşte simţul ritmului), căruia, cum-necum, dar arma i se izbeşte mereu de caldarîm; dacă se ordonă la dreapta, el se întoarce cu siguranţă la stînga şi aşa se trezeşte pentru cîteva secunde faţă în faţă cu tot plutonul; într-un cuvînt Kriplă e acela care, din cauza unei dezorientări fatale, a unei lipse absolute de talent, strică de fiecare dată simetria generală, unitatea ceremonioasă, rigidă,

* Ba există, vine de la germanul *Krüppel,* care înseamnă şchiop, schilod. (N. a.)

militărească şi din cauza căruia zilnic plutonul — întreg plutonul! — e pedepsit.

Kripla nu duce nimic la bun sfîrşit şi cumva, cine ştie cum, nu are niciodată parte de ceva cu adevărat bun. Dacă în tot rastelul există o singură carabină prost rodată, care trage într-o parte, norocul face ca tocmai el s-o primească; mantaua, bocancii cei mai proşti tot el îi primeşte; gamela de mîncare cu cele mai multe zgîrciuri la el ajunge. Am spus noroc, cu toate că aici e bineînţeles vorba de soarta lui: firea sa de Kriplă îl dă cumva întotdeauna de gol, radiază din el şi, în mod inconştient, nu-i oferă altceva decît ceea ce merită. De aceea Kripla e întotdeauna lacomă, întotdeauna pofticioasă, e întotdeauna cu sufletul neîmpăcat; nu are niciodată curajul să contrazică, să înfrunte; se resemnează în mizeria sa: acceptă fără un cuvînt orice i se azvîrle. Dar, odată acceptate (calul leneş, cizmele strîmte, carabina dereglată), toate acestea se răsfrîng din nou asupra kriplăriei sale: el nu va fi decît cu atît mai pierdut, mai dezorientat, mai neputincios: cu atît mai Kriplă; chiar făcînd abstracţie de inevitabilul lui sentiment de inferioritate, el nu poate ţine pasul cu camarazii din cauza echipamentului de proastă calitate; Kripla şi ghinionul se găsesc unul pe celălalt se întreţin reciproc într-un mod cu totul special, este un cerc vicios din care nu poate ieşi niciodată, un cerc ireversibil, de nedepăşit; în zadar aleargă nenorocitul cu sufletul la gură, nu-i poate ajunge din urmă pe cei din jurul său: cine s-a născut o Kriplă, Kriplă rămîne toată viaţa.

Aşa era deci şi Monoki István.

De felul său era din Munkács*, tatăl lui dacă bine ştiu, era funcţionar şi mie încă de pe vremea aceea îmi era milă de tatăl lui. Nici nu se putea altfel, doar îi vedeam odrasla, sînge din sîngele lui; l-a hrănit, l-a crescut, şi-a pus în el toate speranţele că poate o să ajungă mai sus decît el acolo, în ţinutul huţulilor; apoi l-a trimis aici, fiind sigur că va ajunge ofiţer, general, poate comandant, că va primi onorul armatelor în locul

* Azi Mucacevo, în R. S. S. Ucraineană. (N. trad.)

lui, căci şi el se născuse să fie comandant, dar nu a ajuns decît un funcţionar — pentru ca după cîteva luni să reiasă că nu doar comandant, general, dar nici măcar un ofiţer oarecare nu va ieşi din el, de vreme ce nici de caporal, sau măcar de soldat prost nu era bun săracul! Ce decepţie se pregătea acolo, la Munkács, ce dezamăgire; faţă de propriul fiu — ce propriu fiu, faţă de propriul său fond genetic, pe care i-l transmisese fiului; ce tulburător apus al speranţelor, al ambiţiilor, al valorilor umane; ce ruşine! Teribil de milă mi-a fost de tatăl lui Monoki din cauza catastrofei ce se apropia şi de care el nici nu ştia; şi poate nu ştia nici Monoki însuşi, care îşi îndura destinul cu fatalismul propriu animalelor chinuite, trăind într-un fel de ceaţă, în ceaţa densă, apăsătoare a dezorientării în timp, a neputinţei şi crezînd bineînţeles că toată lumea simte la fel.

Dacă de tatăl lui îmi era atît de milă, cît trebuie să-l fi compătimit pe Monoki însuşi!

Eram în aceeaşi grupă pe cîmpul de instrucţie, stăteam în aceeaşi bancă în clasă; l-au aşezat lîngă mine în prima bancă, anume ca să-l ajut. Dar cum să-l fi ajutat, Doamne? Era prost ca lemnul, ca un viţel, nici Harkay, nici altul nu putea fi mai prost ca el! Nu era în stare să înţeleagă nici cele mai elementare lucruri, să memorizeze nici cel mai simplu text; niciodată nu a ajuns pînă acolo încît să poată turui fără greşeală prima frază din regulamentul de ordine interioară, cu toate că sub conducerea căpitanului Derényi Rajmár am repetat-o două luni la rînd pînă ce ne-a ieşit la toţi pe nas. Stătea pe scaun lîngă mine, în spatele măsuţei verzi, puţin adus de spate, ca o gorilă vlăguită, aşa cum îi vedeam întotdeauna, fie că şedea, fie că umbla; bărbia, faţa (poate chiar şi fruntea) îi erau acoperite cu un fel de blană deasă, cu firul subţire, care nu putea fi altceva decît puful pubertăţii; aceste fire moi îi stăteau răsfirate care încotro, ca părul său răsărindu-i pe craniul tuns chilug; strălucea galben în fascicolul de lumină ce răzbătea prin fereastră; figura îi era înconjurată de un adevărat nimb, figura lui puhavă, ca o plăcintă mare, disproporţionată, figura lui tristă: mutra

pufoasă a lui Monoki părea leit a unui pui de bufniţă proaspăt ieşit din găoace. Stătea alături de mine cu cartea în mînă, se holba fără nici o speranţă la litere, de parcă nici să citească n-ar fi ştiut, apoi se întorcea către mine să mă întrebe cu un zîmbet larg şi milog ceva ce nu avea nici în clin nici în mînecă cu vreuna din materii. Avea nişte întrebări deosebite; nici pînă în ziua de azi nu mi-am putut da seama dacă le punea pur şi simplu din prostie, sau din acea inteligenţă ieşită din comun care se ascunde în dosul prostiei (disimulată sub ea). După atîta vreme nu-mi amintesc decît foarte puţine lucruri, mai degrabă doar pe acelea care m-au revoltat prin obrăznicia cu care despicau firul soartei noastre în patru şi m-au împins la dispute lungi, inutile şi pe deasupra şi înjositoare cu Monoki — fiindcă putea fi el considerat un partener serios de discuţie? Niciodată nu voi uita de pildă întrebarea aceasta:

— Ia zi, măi Székely, ce crezi tu, ce sînt soldaţii? Nu sînt deştepţii ăia *care plătesc cu viaţa lor ca să poată trăi?*

Ideea ar fi fost impertinentă chiar dacă nu ar fi fost spusă ca de la soldat la soldat; aşa însă a devenit o adevărată blasfemie; ea presupunea din partea lui Monoki un fel de superioritate neîntemeiată, o clarviziune, o distanţă faţă de vocaţia pe care singur şi-o alesese; un fel de negare ironică a colectivităţii, lucru pe care l-aş fi acceptat de la oricine altcineva mai degrabă decît de la el. Mereu îmi punea asemenea întrebări, ridicîndu-şi ochii din carte şi rînjind lăbărţat, în timp ce eu ştiam că în zadar stă ca o stană de piatră cît e ziulica de mare cu geometria în mînă, căci în ziua următoare şi la geometrie, şi la geografie tot cel din urmă va fi. Colegul meu de bancă nu era niciodată cu totul prezent, mintea lui, puţină cîtă avea, era mereu plecată departe, nici nu se punea problema să se concentreze la ceva necesar sau folositor — şi atunci cum să-l ajuţi?

Cu toate că tare aş fi vrut să-l ajut, pot spune cu inima împăcată că în acea perioadă de răscruce nici n-a existat pentru mine o problemă mai importantă decît ce puteam face eu pentru el. La început voiam doar să-l scap de repetenţie — nu cumva să fie trimis deja după

primul an acasă, la Munkács, la părinţii săi umiliţi —, apoi însă mi-am pus problema şi mai serios, mai sistematic şi au fost săptămîni cînd am crezut că însăşi existenţa lui depindea de faptul dacă eu eram în stare să-l protejez sau nu.

Fiindcă Monoki întîrzia întotdeauna şi de la toate, niciodată nu era în ordine cu tot ce trebuie, la sfîrşit de trimestru rămînea corigent la cîte două-trei materii şi toate acestea se răsfrîngeau bineînţeles şi asupra noastră; de cîte ori nu ni s-a tăiat permisia de duminică, de cîte ori nu am fost obligaţi să ieşim la înviorare cu tot echipamentul pe noi; de cîte ori n-am fost puşi să ţopăim în sus şi în jos, pe scările abrupte, cu carabina ridicată, cu casca pe cap, ghemuiţi pe vine, în aşa fel încît, de îndată ce unul din noi aluneca sau se împiedica în manta, se şi rostogolea cu un zdrăngănit asurzitor (trăgînd după el pe cine întîlnea în cale), ca un butoi uriaş — iar de cele mai multe ori stîngaciul era tot Monoki! Nici nu mai ştiu cîte am îndurat din cauza lui, fiindcă — repet — pentru dezordinea lui ofiţerii, comandanţii, nu îl pedepseau niciodată numai pe el, ci tot plutonul, lăsînd parcă în seama noastră să ne răzbunăm pentru amarnicile chinuri îndurate. Superioritatea lor nepăsătoare, mărinimia lor nediferenţiată erau un fel de invitaţie ca să-l învăţăm noi minte, să folosim împotriva lui propriile noastre arme (excomunicarea, bătaia), să facem din el, prin puterea colectivităţii, ceea ce el nu era: un flăcău isteţ, punctual, un soldat energic. Kripla să nu mai fie kriplă; Monoki să nu mai fie Monoki — ceea ce bineînţeles că n-avea cum reuşi, iar noi am fi avut tot mai multe motive să-l urîm. Şi totuşi, spre lauda întregului pluton, nu i-am purtat niciodată pică; nu numai că nu i-am pus pătura în cap, dar nici măcar pilduitorul „botez“ corecţional nu a trebuit să-l suporte cum l-am suportat, la vremea mea, eu; nimeni, nici măcar Harkay nu s-a înjosit pînă-ntr-atît încît să urzească planuri de răzbunare împotriva lui Monoki. Aceasta deoarece strădaniile lui erau pe cît de inutile pe atît de evidente; nu se putea să nu constaţi că nulipsa de bunăvoinţă îl făcea să uite şi să întîrzie,

să se împiedice la tot pasul, ci neputinţa de a face mai mult. Am rîs de el, ne-a fost milă, l-am dispreţuit, dar, din cîte ştiu, nimeni dintre noi nu l-a pedepsit vreodată, aşa că Monoki a scăpat de răzbunarea celor două puteri adverse (a ofiţerilor şi a plutonului). Nu însă şi de cea a puterii intermediare !

Nu ştiu cum era prin alte locuri, dar la noi, la armele uşoare, organizarea şcolii era deosebit de practică. Corpul de comandă era format din ofiţeri activi, cel profesoral din rezervişti, dar noi nu ne întîlneam cu aceşti atotputernici decît arar, la orele de specialitate: superiorii noştri direcţi erau cei din anii mai mari. Ei duceau la bun sfîrşit munca grea a instrucţiei, ei dădeau comenzile, ei făceau ordine printre noi, ei ne controlau exersîndu-şi (pe pielea noastră) aptitudinile de comandanţi: potrivit concepţiei ministrului, şcoala noastră trebuia să funcţioneze ca un sistem bazat pe autogospodărire şi, pe deasupra, şi pe autoorganizare. Comandanţii de grupă erau din anul trei, cei de dormitor din anul patru, elevi ca şi noi, doar că ceva mai mari, mai pervertiţi, mai plini de coşuri, care pînă nu demult suportaseră şi ei chinurile instrucţiei, despotismul nemilos al celor din anii superiori, iar acum erau gata să dea înapoi îndoit, cu vîrf şi îndesat în jos tot ce încasaseră şi ei la vremea lor de sus. Pe deasupra şi calificativul acestor tineri lacomi, care ne înjoseau după bunul lor plac, depindea de faptul dacă reuşeau sau nu să facă din noi soldaţi, dacă erau în stare sau nu să instaureze ordinea perfectă fiecare în sectorul său. Monoki — trebuie să recunosc — era o adevărată pacoste pentru ei, fiindcă din cauza lui niciodată lucrurile nu erau în perfectă ordine. Păi ce soldaţi sînt şi ăştia, mă rog frumos, ce fel de soldaţi sînt ăştia dacă nici măcar de-atîta nu-s capabili: să meargă tot plutonul în cadenţă, măcar o dată la inspecţia armelor să nu fie ceva în neregulă, măcar o singură dată să nu fie nevoit, după stingere, ofiţerul de serviciu să-i golească dulapul de haine lui Monoki; ce soldaţi sînt şi ăştia, dacă-i putem numi soldaţi; ce cred ei, ce calificativ or să primească după toate astea?! Li se făcuse lehamite de Monoki..

erau acriţi din cauza lui, se temeau de el cel puţin la fel de mult pe cît se temea şi Monoki de ei, numai că ei aveau şi mijloacele necesare pentru a-şi impune punctul de vedere. Îl pedepseau la tot pasul; îl puneau să se trîntească pe burtă de sute de ori pînă la epuizare; îi ordonau să alerge în jurul cîmpului de instrucţie cu două mitraliere grele ca două pietre de moară în spinare; de două ori pe săptămînă îl puneau să mărşăluiască la înviorare cu tot echipamentul pe el, aşa că nici nopţi nu mai avea nenorocitul; în cele din urmă tot pe pielea lui au încercat pedeapsa pedepselor, de care doar auzisem: într-o seară, după stingere, a trebuit să se prezinte la responsabilul de dormitor, unul Thoroczkai, cu un prosop pe care în prealabil îşi prinsese cu aţă nasturii tăiaţi de la toate hainele (şi aveam destule haine, cu destui nasturi), pentru ca apoi, pînă dimineaţa, să trebuiască să-i coasă la loc şi să se prezinte din nou la responsabilul de dormitor cu dulapul aranjat în perfectă ordine şi cu echipamentul impecabil. A cusut sărmanul Monoki, a cusut toată noaptea afară, în spălător, la lumina unui singur bec de patruzeci, atîrnat sus, aproape de tavan; a cusut cu înverşunare, pironindu-şi disperat ochii congestionaţi, iar noi, sub diferite pretexte, ne furişăm afară să-l vedem cum se căzneşte (Harkay — spre cinstea lui fie spus — i-a împrumutat degetarul său, ca s-o poată scoate cumva la capăt pînă dimineaţă). Îl pedepseau în fel şi chip, toată viaţa-i era o osîndă, un coşmar apăsător, de neînvins, cu toate că pedepsele nu erau decît cele obişnuite (le-am simţit şi eu pe pielea mea), nu ieşite din comun, ele erau soarta noastră, a tuturor, pe care o aveam şi trebuia să o suportăm.

Odată însă, după o neghiobie deosebită a lui Monoki, care făcuse de ruşine întregul pluton, iar ofiţerul de serviciu ne dusese nu numai pe noi, ci toată unitatea, în dosul grajdurilor şi ne frecase fără milă pînă ne-a scos sufletul după acea întîmplare fără precedent, de la capătul dormitorului, de lîngă patul lui Monoki, am auzit un dialog straniu. Dézsi sau Derzsi — sau cum l-o fi chemat! —, un elev din anul trei, comandantul

nostru de grupă, un tip deosebit de pătimaş, de nervos, discuta crispat cu Monoki:

— Monoki, nenorocitule, ce ne-ai făcut iar? Dumnezeii ei de treabă, păi de-acum încolo o să ne scoată la toţi sufletul din cauza dumitale? Monoki eşti o Kriplă. Ce eşti dumneata, elev Monoki?

— Cu respect raportez, sînt o Kriplă.

— Monoki eşti un pişă-n cizme. Ce eşti dumneata, elev Monoki?

— Cu respect raportez, sînt un pişă-n cizme.

(Fraza aceasta din urmă a sunat din cale afară de comic, o aud parcă şi azi, fiindcă Monoki vorbea puţin sîsîit, pronunţînd destul de greu sunetele *ş* şi *z.)*

— Monoki, eşti un tîmpit nenorocit. Ce eşti dumneata, elev Monoki?

— Cu respect raportez, sînt un tîmpit nenorocit.

Acesta a fost începutul. Nici măcar nu eram prea îngrozit, căci eram şi eu din cale-afară de pornit împotriva lui Monoki, datorită chinurilor colective îndurate, dar solicitudinea cu care îşi suporta propria înjosire mi s-a părut totuşi exagerată. Nu era nici urmă de mîndrie la nenorocitul acela, de împotrivire, de şovăială, dacă îşi spunea singur Kriplă, pişă-n cizme, tîmpit nenorocit. E adevărat că i se ordonase să o facă, însă executa cu prea multă bunăvoinţă ordinul. Nu ştiu ce aş fi făcut eu într-o situaţie asemănătoare (bineînţeles, cel mai înţelept lucru este să ocoleşti asemenea conflicte), dar eram sigur că, nici să mi se fi ordonat, eu nu aş fi făcut ca el, sau poate că mie nici nu mi s-ar fi ordonat aşa ceva. Nu da decît acele comenzi care eşti sigur că vor fi executate — aceasta este toată ştiinţa conducerii. Dacă Dézsi sau Derzsi — sau cum l-o fi chemat? —, un elev din anul trei, un mucos ca şi noi, i-a ordonat lui Monoki să se înjosească singur, însemna că era sigur că nu va da greş în încercarea sa.

Cum spuneam, acesta a fost doar începutul. Data următoare cînd Monoki a uitat, a întîrziat, a omis ceva pentru care întreaga companie a tras scurta, am avut prilejul să aud din capătul dormitorului o comandă total diferită. De data aceasta Terényi, deşiratul, pistruiatul, roşcovanul (dar altfel, simpaticul) elev Terényi, coman-

dantul grupei întîi, a fost cel care l-a luat pe Monoki în primire:

— Monoki, la mine!

Încovoiat, adormit, Monoki s-a tîrît din dosul patului şi s-a oprit drept în faţa lui.

— Aşa-i că ştii ce ai făcut?

— Cu respect raportez, ştiu.

— Înainte, aplecat!

Monoki s-a îndoit în unghi drept înaintea lui, sprijinindu-se cu mîinile pe genunchi şi s-a holbat cu un rînjet curios şi tîmp în sus. Terényi şi-a luat cravaşa, a îndoit-o de cîteva ori satisfăcut, mai-mai să o rupă, încercîndu-i totodată elasticitatea (din fericire era o cravaşă de bambus, nu vînă de bou), a şfichiuit de cîteva ori cu ea prin aer, apoi brusc, violent, l-a plesnit pe Monoki cu ea peste fund.

Avalanşa n-a mai putut fi oprită. Cu toate că pedepsele corporale erau interzise de toate regulamentele şi, cu toate că pînă atunci această restricţie fusese respectată cu stricteţe, de aici încolo, pentru cea mai mică neregulă, greşeală sau chiar şi fără aşa ceva, numai din pură distracţie, superiorii noştri îl altoiau fără milă pe Monoki. Dacă aveau vreo supărare cît de mică, se răzbunau pentru ea pe pielea lui Monoki, pe el îşi descărcau nervii, pe el se uşurau pentru eşecurile suferite; de la o vreme i se dusese vestea, începură să vină în dormitorul nostru şi cîte unii din anii trei sau patru, ba, în cele, din urmă şi din anul doi, ca să fie martori la nemaivăzutul spectacol, să se distreze copios pe seama lui, sau chiar să-i ardă şi ei cîte una lui Monoki, care îndura fără să crîcnească, şi nu numai că îndura, ba chiar le cînta în strună: la fiecare lovitură se văita disperat (poate fiindcă îşi dăduse seama că asta aşteptau de la el); urla tot mai tare, renunţînd la orice urmă de demnitate, uitînd pînă şi de propria-i onoare, ba chiar făcînd grimase, pentru ca veselia din jurul lui să se înteţească şi mai mult; făcea ce făcea şi zilnic era bătut la fund pînă la sînge, pînă ce nici pe cal nu mai putea şedea fără să geamă de durere; şi se lăsa bătut ori de cîte ori i se ordona; niciodată nu le-a spus-o verde în faţă că s-a săturat, că a fost destul şi gata.

Vai, cît am aşteptat eu să spună o dată asta! Căci totul era şi pentru mine îngrozitor, sufeream şi eu alături de Monoki, doar mi-l dăduseră în grijă ca să-l ajut şi, de altfel, încă demult îmi era milă de nenorocitul acela. Ce putea face sau ce trebuia să facă el pentru a scăpa de coşmarul acesta, mă frămîntam eu în tăcere, dar nu găseam nici eu vreo soluţie: după ce a intrat în joc şi şi-a însuşit rolul, nu mai avea cum să scape de el. În principiu se purta corect, milităreşte, căci oare nu acela e soldatul cel bun care execută orice ordin fără să crîcnească? Şi, la urma urmei, Monoki asta şi făcea. Însă există oare un soldat mai prost decît acela care execută orice ordin fără să crîcnească? Unul din paradoxurile curioase ale armatei, una din contradicţiile ei inexplicabile constă în aceea că determinarea perfecţiunii se confundă cu aceea a totalei incapacităţi (a mai-puţin-ca-soldatului); binele şi răul sînt în acest caz unul şi acelaşi lucru; se întîlnesc, capătă aceeaşi înfăţişare în supunerea oarbă, încît am putea formula şi astfel axioma: un soldat nu poate fi niciodată cu adevărat bun, fiindcă perfecţiunea lui ar fi în acelaşi timp nemernicia sa. Aşa a devenit Monoki — prin strădaniile sale de a executa orice ordin, pentru ca măcar în această privinţă să fie un bun soldat — un soldat incalificabil de prost.

Ce ar putea, ce ar trebui să facă, mă frămîntam eu adesea în locul lui, dar, cum nu găseam nici o soluţie şi cum, aparent, însuşi Monoki îşi suporta destul de uşor soarta (cu nepăsarea proprie animalelor de povară), de tot atîtea ori îmi alungam singur aceste gînduri. De ce să mă zbat eu, de ce să mă consum eu în locul lui, de ce să mă frămînt eu, dacă el nu se zbate, dacă el nu se frămîntă niciodată? De ce să mă revolt eu, dacă el nu se revoltă niciodată? De ce să-mi amărăsc eu zilele din cauza lui? Doar se vede treaba că pe el înjosirile nu-l afectează nici pe departe atît cît i-ar afecta pe alţii (de pildă pe mine) şi, ca atare, nu primeşte decît ce i se cuvine! Eram deja pe cale de a renunţa chiar şi în adîncul sufletului meu la Monoki, lăsîndu-l în plata Domnului cînd, într-o duminică apăsătoare (din cauza lui tocmai eram din nou consemnaţi în cazarmă), l-am

găsit singur în sala de cursuri. Stătea ghemuit ca o gorilă, greoi, cu capul, cu trupul răsturnat pe capacul rabatabil al băncii vopsite în verde şi, o vreme, nici nu mi-a observat prezenţa. Credeam că doarme, că încearcă să recupereze ceva din nopţile pierdute cu cusutul nasturilor, cu mărşăluitul dinainte de ivirea zorilor şi am încercat să-i cruţ somnul: mi-am luat tiptil echipamentul de gimnastică şi am dat să ies din clasă. Dar el m-a privit deodată în ochi. Nu am să-i uit niciodată figura aceea disperată, faţa cu tuleiele abia mijite, murdară, răvăşită, faţa lui brăzdată de o durere supraomenească, lăbărţată ca o plăcintă, faţa aceea de maimuţă chinuită implorînd mila, ajutorul, mîntuirea şi ochii săi roşii, congestionaţi care tresăreau speriaţi! Monoki plîngea! Stătea singur şi plîngea. M-a cuprins din nou o milă teribilă faţă de el, dar în acelaşi timp aproape că am răsuflat uşurat. Deoarece însemna că nu-şi îndura chiar atît de uşor soarta, că se chinuia şi el, că se frămînta; nu era adevărat că se resemnase cu totul. Cîtă vreme omul nu suferă, nu este încă totul pierdut, mai există o speranţă. Cîtă vreme suferă, omul nu e subjugat de tot, el mai este încă în stare să se revolte. Cel ce suferă se revoltă prin însăşi suferinţa lui; cine vrea să ne înăbuşe revolta, acela trebuie să ne înăbuşe mai întîi suferinţa. Însăşi suferinţa e un act de revoltă, de nesupunere, de împotrivire; răul începe abia atunci cînd nici să suferim nu mai sîntem în stare. Am răsuflat uşurat la vederea feţei plînse a lui Monoki, m-am simţit uşurat pentru sufletul lui (căci nu era cu totul în mîinile necuratului), dar în acelaşi timp am simţit cum mă apasă din nou vechea povară, datoria pe care mi-o asumasem şi de care aproape că uitasem: aceea că de fapt trebuia să-l ajut.

Nu i-am spus nimic, soldaţi fiind nici nu puteam vorbi despre plîns, despre disperare, dar l-am bătut încurajator pe umăr şi am hotărît că nu îl voi mai lăsa singur, că voi fi întotdeauna alături de el. Avea cu atît mai mult nevoie de prezenţa mea cu cît tocmai pe atunci chinurile lui luaseră o întorsătură nouă. Cei trei comandanţi de grupe sau oricare elev din anii superiori care dorea să-şi demonstreze bărbăţia, nici nu mai

spuneau ce voiau să recunoască Monoki despre el însuşi, devenise deja de prisos să-i comande *expresis verbis* ce să repete, era suficient să-i urle doar:

— Ce eşti dumneata, elev Monoki? — Iar el, cu automatismul său infailibil, cu rînjetul său vinovat şi tîmp, se grăbea să răspundă:

— Cu respect raportez, sînt un căcănar.

Şi asta încă nu era nimic. Cei din anii superiori, comandanţii noştri de tristă amintire, şi-au dat seama că, prin simpla înteţire a loviturilor administrate lui Monoki la fund, spectacolul bătăii nu putea fi gradat în continuare; în zadar îl loveau cu toată puterea, chiar, şi cu vîna de bou, tot nu putea urla mai tare, aşa că au scornit că era mai bine să-l bată la fundul gol, storcînd în felul acesta din el performanţe superioare. Am trăit să o văd şi pe asta, cum în domitorul nostru, în auzul tuturor a răsunat ordinul:

— Monoki la mine, pantalonoii şi izmenele jos, aplecat înainte!

Iar el, nenorocitul, şi-a lăsat fără preget pantalonii şi izmenele în vine, s-a îndoit din şale în unghi drept şi, fără o vorbă (cu toate că între timp urla cît îl ţinea gura), a suportat să fie bătut — şi pe deasupra să-şi mai bată si joc de el. Niciodată n-am văzut un spectacol mai jalnic! Fundul lui Monoki era deosebit de palid, mai ales porţiunea ascunsă de costumul de baie; era acoperit de fire de păr fine, de adolescent, ca şi faţa lui şi era brăzdat de şanţuri verzi-albăstrui, urme ale bătăilor mai vechi. Tremura din cap pînă-n picioare, de parcă i-ar fi fost frig; tresărea la fiecare lovitură în parte; apoi deodată s-a făcut roşu ca racul; paloarea lui nefirească s-a transformat în roşeaţă; dacă n-aş fi văzut, n-aş fi crezut niciodată: lui Monoki i-a roşit pînă şi fundul de ruşine. Am roşit şi eu de scîrbă, aşteptam tremurînd să se întoarcă odată să-i înfrunte, căci altminteri nu ar fi avut altă ieşire decît sinuciderea; aşteptam să se îndrepte şi să le strige în faţă indignarea lui, pentru ca apoi să-i sar şi eu în ajutor, să strigăm împreună, să fiu alături de el. În schimb însă Monoki urla ca ieşit din minţi (silindu-se parcă să-şi convingă călăii cît de bine îşi făceau meseria), după care,

de îndată ce s-au săturat de tot circul, să-şi tragă fără o vorbă izmenele, pantalonii pe el, să se tîrască pînă la pat, iar acolo să se prăbuşească pe burtă. Ba, în timp ce se îmbrăca, a mai stors din el şi un rînjet de recunoştinţă pentru că l-au lăsat să scape numai cu atît şi nu l-au bătut pînă ce şi-a dat de tot duhul.

Începeam să bănuiesc că de vină erau poate părinţii lui, că poate uitaseră să-l înveţe un cuvînt, un singur cuvinţel important, care ar trebui sădit cel dintîi în mintea fiecărui copil şi pe care acum pur şi simplu Monoki nu era în stare să-l rostească: *nu.* Poate îi inculcaseră prea adînc ideea că trebuie să se plece, să fie supus în toate; poate îi lăsaseră moştenire o fire incapabilă să accepte stările conflictuale, revolta; poate ura gîndul de a se mai întoarce acasă şi era foarte important pentru el să prindă rădăcini printre noi, drept care încerca să-şi atingă ţelul prin docilitatea lui animalică. Dar aceste metode se întorceau tocmai împotriva sa, în felul acesta îi împiedica pe ceilalţi să-i sară în ajutor. Nu, nu am putut face nimic pentru el, nu mi-a oferit ocazia. Ar fi trebuit să mă ajute şi el, ca să-i pot veni în ajutor; ar fi trebuit să dea dovadă de puţină îndoială, de ezitare, de împotrivire, ca să-i pot sări în ajutor şi interveni, dar el nu mi-a oferit niciodată măcar acest mic punct de sprijin. Era evident: în zadar aşteptam ajutorul lui, trebuia să acţionez singur, din proprie iniţiativă, dacă voiam să fac ceva. Dar cum? Nici poziţia mea nu era într-atît de solidă încît să-mi pot înfrunta superiorii în interesul altcuiva, sau chiar în interesul meu propriu; nu eram considerat nici bun călăreţ, nici bun spadasin; şi tatăl meu era funcţionar, şi mie îmi erau strîmte cizmele; şi eu eram gata cu echiparea în ultima clipă, abia ajungeam la timp; chiar mai mult, încă nu eram prea dumirit în privinţa legilor nescrise ale cătăniei, încît a trebuit să suport acele botezuri de iniţiere — într-un cuvînt făceam şi eu echilibristică pentru a nu deveni la rîndul meu o Kriplă. Ce-i drept, la matematică, la desen, la materiile teoretice, eram de departe cel mai bun, astfel că la sfîrşitul trimestrului am ajuns al doilea din clasă, dar aceasta — şi acolo — nu era o virtute (eu credeam chiar că e un handicap); ca soldat nu m-am dovedit

îndemînatic decît la trageri, însă nici asta nu-mi oferea o bază morală suficientă pentru a cuteza să mă revolt. Mă zăpăcea faptul că şi ceilalţi, printre care se numărau copii de colonei, odrasle de generali, buni călăreţi şi abili mînuitori ai armelor, cărora nu avea de ce le fi teamă, priveau cu braţele încrucişate la chinurile lui Monoki, cu toate că, după părerea mea, nici lor nu le era pe plac toată situaţia. Dacă mi-aş fi ieşit din fire şi, singur, nerugat de nimeni, fără să am competenţa necesară, i-aş fi luat partea lui Monoki, atunci superiorii mei ar fi tăbărît asupra mea, ar fi scos din tezaurul imaginaţiei lor o mie şi una de noi metode pentru a se răzbuna; m-ar fi pedepsit, m-ar fi frecat, m-ar fi chinuit la tot pasul şi, în cele din urmă, ar fi făcut şi din mine cu adevărat o Kriplă. La fel cum nu se găsea pentru Monoki, nu s-ar fi găsit nici pentru mine cine să-mi ia apărarea.

Ce să fac, ce puteam face, mă frămîntam aproape în fiecare zi, dar, cum în taină ştiam prea bine că nu voi face nimic (doar îmi temeam propria piele, căci din fire sînt laş), m-am mulţumit cu tot felul de planuri. Ar trebui, visam eu uneori după stingere, pe jumătate adormit fiind, să aştept pînă ce îl vor dezbrăca pe Monoki din nou, sau îl vor supune la alte torturi (fiindcă ăştia nu cunoşteau limite; orice ar fi inventat împotriva lui, nenorocitul se supunea pe dată; dacă le-ar trece prin cap să-l pună să mănînce var, atunci ar mînca var; dacă ar avea poftă să joace pe spinarea lui, el s-ar culca pe burtă fără să crîncească), ar trebui să aştept un prilej ca ăsta şi atunci să mă înfig în poziţie de drepţi în faţa lui Dézsi, Terényi sau a lui Orbán, să salut regulamentar şi, pe un ton neutru, oficial, sau poate un pic moale, dar totuşi suficient de sonor ca să se audă în tot dormitorul, să spun aşa:

— Domnule elev, vă rog respectuos să nu vă purtaţi în mod nedemn cu colegul meu!

Ce mutră ar face Dézsi, Terényi sau Orbán? Ar încremeni de mirare, o vreme ar amuţi, apoi însă şi-ar reveni şi, cu toată demnitatea lui de grad superior, s-ar stropşi la mine:

— Ce-i, elev Székely, ai înnebunit? Dumnezeii mă-si de treabă, doar n-ai ajuns să-mi dai tu mie lecţii acum?

Ei bine, fii pe pace că-ţi arăt eu, de-o să mă ţii minte toată viaţa, Kriplă ce eşti! Aplecat înainte!

Şi s-ar şi pregăti să scoată cravaşa, aceeaşi cu care îl bătea pe Monoki, ar încerca-o, s-ar lovi cu ea peste palmă, ar îndoi-o ca pe un arc, pentru ca să-mi fie cu atît mai teamă de ea; însă eu aş sta drept, ţeapăn, eroic şi nici prin cap nu mi-ar trece să mă aplec în faţa lui Dézsi, Terényi sau Orbán. El ar repeta ordinul palid, cu faţa crispată, cu o patimă reţinută, aproape şoptit, dar cu atît mai ameniţător:

— Am zis aplecat înainte.

Şi atunci, mai blînd, mai cald, aproape împăciuitor (dar tot destul de tare ca să mă audă toată lumea), i-aş răspunde aşa:

— Cu respect raportez, n-am chef.

De aici încolo încolo Dézsi, Terényi sau Orbán ar putea reacţiona în două feluri, deci şi eu îmi compuneam povestea în două variante.

1. Dacă m-ar pocni cu cravaşa pe loc — situaţie foarte probabilă —, dacă m-ar plesni drept peste faţă, să zicem, aş aştepta cîteva clipe, apoi aş începe să număr calm, cu voce tare:

— Unu, doi, trei...

Aşa aş face, ca să se vadă cine a dat primul, dar şi ca să-l derutez. Apoi, profitînd de mirarea lui, repede şi fără a-i da prilejul să se apere, l-aş pocni drept între ochi. Pe urmă Dumnezeu cu mila, să mă bată pînă la sînge, să-mi dea în cap, să mă facă una cu pămîntul, să mă calce în picioare de furie (ar putea face toate acestea pentru că era mult mai mare, era cu doi ani mai în vîrstă ca mine), dar asta ar fi deja lupta dintre doi oameni şi, cum l-aş pocni şi eu măcar o dată, nu aş rămîne cu demnitatea ştirbită. El însă ar rămîne de toată ruşinea, şi-ar pierde autoritatea, ar fi nevoit să-şi dea seama că nici pe departe nu poate da oricui orice fel de ordin, nici de Monoki nu s-ar mai atinge pe urmă şi, pe deasupra, ar trebui să păstreze pentru toată viaţa secretul abuzului său în timpul serviciului.

Asta ar fi fost deci rezolvarea de la om la om a conflictului.

2. Dacă însă el ar reuşi să-şi redobîndească stăpînirea de sine şi ar muta toată povestea pe terenul regulamentelor, dialogul ar suna cam aşa:

— Oare am auzit bine, elev Székely? Refuzi să execuţi ordinul?

— Da, refuz.

El, bineînţeles, după această afirmaţie insuportabilă pentru urechile unui militar, nu ar avea de ales şi ar fi nevoit să mă scoată la raport pe cale ierarhică. M-aş îmbrăca frumos, cu toţi nasturii lustruiţi, cu mănuşile de paradă, m-aş prezenta impecabil din toate punctele de vedere la raportul de sîmbătă de la prînz; apoi, cînd, învăluit de nimbul parfumului său amărui, bărbătesc, ar sosi şi comandantul de campanie să-i asculte în parte pe toţi cei ce doresc să raporteze cîte ceva şi în cele din urmă ar ajunge şi la mine, eu i-aş raporta nu atît de fîstîcit, de bîlbîit, fără să mă concentrez la ceea ce spun, ca data trecută, ci calm, milităreşte:

— Domnule maior, cu respect raportez, m-am prezentat la raport din ordinul domnului elev Thoroczkay.

— Ce s-a întîmplat?

— Cu respect raportez, am refuzat să execut un ordin.

Pe faţa bine conturată, măslinie, latină a maiorului Szilágyi Dezső, pe faţa aceea întotdeauna disciplinată, chiar puţin obosită de rutina serviciului, simpatică, rigidă, ar tresări o vagă urmă de interes.

— Ei drăcie, ai refuzat să execuţi un ordin?

— Da.

— Mi-nchipui că ştii care sînt consecinţele. Şi care a fost ordinul?

— Aplecat înainte.

— Ia te uită, elev. Şi de ce ai refuzat să îl execuţi?

— Cu respect raportez, deoarece corpul omenesc nu este făcut ca să fie bătut cu cravaşa.

Astfel, printr-o formulare vicleană, generalizatoare, sentenţioasă, apelînd din prima clipa la demnitate umană, poate aş reuşi să-i trezesc definitiv interesul. M-ar întreba cum mă cheamă, m-ar descoase în legătură cu cazul în chestiune. I-aş descrie cele întîmplate, precum şi argumentele mele atît de liniştit, de inteligent, de direct, i-aş prezenta calvarul camaradului meu în mod demn şi

amănunţit, încît faptul, înspăimîntător în sine, de a refuza executarea unui ordin, ar rămîne în umbră, ar părea chiar un act îndreptăţit — ba mai mult, ostăşesc — faţă de ceea ce-l determinase (aşa cum, s-o recunoaştem cu sinceritate, ar fi şi fost de fapt). Raportul s-ar termina cu victoria mea totală: pe mine m-ar băga cîteva zile la arest pentru refuzul de a executa un ordin (odihnă curată), în schimb pe Dézsi, pe Terényi sau pe Orbán, pentru atitudinea lor animalică faţă de inferiori, pentru lezarea demnităţii umane, mai pe şleau spus: pentru abuzuri în timpul serviciului, de bună seamă că i-ar degrada. Bineînţeles, de aici încolo nici nu s-ar mai pune problema ca vreun elev din anii mai mari, indiferent cine ar fi acela, să-şi facă de cap cu Monoki, sau cu altcineva.

Aşa visam eu, asemenea întîmplări puneam la cale pe jumătate adormit, după stingere, iar între timp, ziua, priveam fără să crîcnesc, cu ochii ruşinaţi, ca un figurant tragedia lui Monoki. Da, fiindcă în vis reuşeam să ies întotdeauna învingător, Dézsi, Terényi sau Orbán erau de fiecare dată învinşi, în schimb eu mă acopeream de glorie, deşi ştiam prea bine că în realitate lucrurile puteau lua o cu totul altă întorsătură. Ce s-ar întîmpla dacă, de pildă, la cererea mea atît de abil ticluită şi impecabilă din punct de vedere al regulamentului:

(—Domnule elev, vă rog respectuos să nu vă purtaţi nedemn cu colegul meu!) — ce s-ar întîmpla dacă la asta Dézsi, Terényi sau Orbán nu şi-ar ieşi din fire, nu ar încerca să mă cîrpească şi pe mine, ci s-ar folosi la rîndul lor de aceeaşi armă şi mi-ar răspunde pe un ton sec, oficial:

— Cererea dumitale e neîntemeiată; nu mă interesează părerea dumitale; stînga-mprejur, înainte marş!—; ce altceva aş putea face decît să fac stînga-mprejur şi să mă îndepărtez bătînd pasul? Pe Monoki l-ar biciui mai departe pînă la sînge, poate chiar mai des decît pînă atunci, ca să le fie tuturor învăţătură de minte, iar pe capul meu s-ar abate toate chinurile iadului, martiriul; în ziua următoare m-aş trezi cu cinci sute de flotări în loc de mîncare; patul, gulerul, calul nu ar mai primi niciodată calificativul bine (motive pentru tot atîtea

pedepse); ar trebui numai să bat scările în sus şi în jos lăsat pe vine, cu carabina ţinută deasupra capului, iar nopţile, timp de două săptămîni să-mi cos şi i-ar să-mi cos nasturii, pînă aş ajunge să înnebunesc de nesomn; din această cauză rezultatele la învăţătură mi s-ar duce pe apa sîmbetei, nici ele nu mi-ar mai oferi vreo acoperire — aşa e, în cel mult două săptămîni ar face şi din mine o Kriplă nenorocită, tîmpită, demnă de toată mila, o Kriplă ca Monoki.

Viitorul meu anticipat în vis cuprindea şi posibilităţi nefaste, ca acestea, ba, dacă stau să mă gîndesc mai bine, ele erau în număr mult mai mare şi cu o probabilitate mult mai ridicată decît cele faste, iar eu mă făceam tot mai mic sub ameninţarea lor. Atîta vreme m-am frămîntat ce aş putea face pentru el, atîta vreme n-am făcut nimic încît în cele din urmă nici să-l privesc n-am mai fost în stare pe nenorocitul acela. Altfel nici nu se putea, după atîtea planuri cîte-mi făcusem, după atîta energie sufletească risipită în folosul cuiva — şi toate fără nici cel mai mic efect; după ce te opinteşti de atîtea ori şi tot de atîtea ori eşti nevoit să te retragi simţind gustul amar al eşecului iremediabil, pînă la urmă totul se răzbună şi se răsfrînge asupra sentimentelor tale! Discutam tot mai rar cu Monoki, îi răspundeam tot mai ursuz la întrebări (care nici în clin nici în mînecă nu aveau cu vreuna din materiile şcolare), îmi aminteam tot mai des că în fond nu stăteam cu el în bancă decît din întîmplare (ca urmare a unui ordin). De ce? Deoarece cu fiecare zi care trecea mi se întipărea tot mai adînc în conştiinţă, ba chiar şi în suflet, că pînă şi prietenia noastră putea face o impresie defavorabilă superiorilor mei, că eventual faptul de a ne vedea prea des împreună i-ar putea provoca la noi represalii. Îmi era teamă ca blestemul lui Monoki să nu se abată şi asupra mea, îmi era teamă să nu-mi tai singur creanga de sub picioare, fără să-l pot însă ajuta nicicum pe el; îmi era teamă că, făcînd front comun cu el, voi împărtăşi aceeaşi soartă şi eu, încît m-am surprins uneori ocolindu-l.

În asemenea situaţii mă întorceam ruşinat la el, dar tocmai ruşinea, tocmai revelaţia egoismului meu incorigibil, a josniciei şi a laşităţii mele, mă îndepărta de el:

nu acceptăm cu plăcere tovărăşia celor care ne obligă să avem asemenea revelaţii. Şi astfel, cînd mă îndepărtam de Monoki, cînd îi luam din nou partea, dar toate acestea înlăuntrul, în sufletul meu; afară, în lumea înconjurătoare, nu îndrăzneam să mişc măcar un deget pentru el. Iar în tot acest timp Monoki suferea, se frămînta, se veştejea mai departe; devenea tot mai tîmpit, mai dezorientat, mai stîngaci; uneori, în timpul instrucţiei, mă temeam ca nu cumva să-i explodeze (ca din întîmplare) vreo grenadă în mînă, sau să-şi întoarcă spre noi carabina încărcată: în locul lui, eu de mult aş fi făcut-o. El însă dădea dovadă de o umilinţă şi de o răbdare fără margini; toate cîte le-au scornit ca să-l umilească (şi au scornit chiar destule căci, după cum se ştie, umilinţa provoacă de-a dreptul noi porunci), deci toate la cîte l-au supus le-a suportat şi în continuare suferind, dar fără să crîcnească, a îndeplinit în continuare toate ordinele suferind din plin, dar fără o vorbă; şi-a mîncat toată viaţa îndurînd; convingerea mea este că nu s-a sinucis numai pentru că nu s-a găsit superiorul care să i-o comande. Nu mi-a dat vreodată nici măcar cea mai mică şansă ca să-i pot sări în ajutor şi — fie şi cu preţul pielii mele — să intervin pentru el. Era campionul obedienţei; el nu putea fi ajutat.

Şi astfel, prin munca tainică şi josnică de autoapărare a sufletului, încet, dar absolut sincer, am uitat de sarcina pe care mi-o asumasem; m-am desfăcut de legămînt; am eşuat; l-am lăsat pe Monoki trup şi suflet în plata Domnului. Cred că atunci am ieşit din copilărie. Totuşi, în chip de rămas bun, am mai făcut ceva pentru el; într-o duminică de primăvară, cînd, printr-o minune, nu a fost consemnat în cazarmă, l-am chemat în mare taină, să nu ştie, să nu vadă nimeni, la noi acasă, la părinţii mei. La dejun am primit cozonac cu nucă şi cafea cu frişcă, mama i-a cusut epoleţii, sora mea l-a făcut să rîdă şi l-am înconjurat cu afecţiune, l-am poreclit Pista, Pumanoki, Nepumanoki, căci nu îl adusesem cu mine decît ca să vadă că îi era cuiva milă şi de el. A fost nespus de recunoscător; tot timpul a zîmbit prosteşte; mi-a făcut şi un dar, ca răsplată pentru duminica aceea fru-

moasă; dintre întrebările sale stranii mie mi-a lăsat-o moştenire pe cea mai stranie; o întrebare îngrozitoare, tristă, despre care nu am fost niciodată în stare să-mi dau seama dacă era rodul unei simple tîmpenii fără margini sau a unei inteligenţe mult peste cea obişnuită, o inteligenţă superioară (dar oarecum lipsită de experienţă); căci, întorcîndu-ne la cazarmă, pe sub frumoşii tei de pe strada Şcolii, m-a întrebat: — Ce crezi tu, Székely, nu ne-am descurca noi mult mai bine aici, pe Pămînt, *dacă n-ar trăi pe el şi oameni?*

Atît am putut face pentru el, nimic mai mult, căci au venit aplicaţiile de vară, apoi repartiţiile la unităţi, apoi vacanţa şi pe urmă toamna, cînd, sub ameninţarea războiului ce se apropia, ne-am adunat din nou cu greu, Monoki n-a mai apărut printre noi. A rămas pe undeva prin lume, s-a pierdut, n-am mai auzit nimic de el.

De atunci aştept veşti din partea lui, de atunci mă întreb cu inima strînsă: ce s-o fi ales de el? A fost omul cel mai nevinovat, cel mai umil pe care l-am întîlnit vreodată; a fost acela care nu era în stare să facă nici cel mai mic rău cuiva de pe faţa Pămîntului, să i se împotrivească, să-l decepţioneze, care nu voia să înşele aşteptările nici celui mai înverşunat duşman al său, el a fost cel care a făcut tot, dar absolut tot, tot ce i s-a cerut şi nu a primit în schimb altceva decît suferinţă. De atunci pînă în ziua de azi mă tot frămînt care era explicaţia atitudinii sale. Am dat vina pe slăbiciunea firii lui, pe lipsa lui de caracter; am dat vina pe părinţii lui, pe educaţia ce i-o dăduseră; pe prostia sa naivă ce-l făcuse să-şi aleagă o îndeletnicire pentru care nu era potrivit; am dat vina şi pe întâmplarea care tocmai pe el îl alesese drept victimă a nebuniei puterii. M-am gîndit şi la faptul că era pur şi simplu bun, radios, inuman de bun la suflet: prinţul Mîşkin rătăcit printre comandanţi şi superiori, Sfîntul Francisc pierdut printre şacali, pume şi tigri — aşa se explică tragica lor neajutorare. Acum, cînd, cu mintea matură (poate chiar prea matură), mă frămîntă aceeaşi întrebare, îmi dau seama în sfîrşit că atitudinea lui nu avusese nici o cheie ascunsă, nici un motiv deosebit — în afara întregii sale existenţe. Monoki purta în sine însuşi,

în propriul său caracter, în propriul său trup blestemul. Dacă nu mi-aş aminti atît de emoţionat căldura mîinii sale, capul său pufos, zîmbetul lui larg, milog, dacă n-aş vedea şi astăzi, aproape concretă, în faţa ochilor mei, fiinţa sa demnă de toată mila şi totodată respingătoare, aş fi tentat să cred că nici n-a trăit aievea, că eu l-am plăsmuit prin puterea magică a cuvintelor, ca pe un simbol străveziu al adevărurilor literare. Cu toate că sub ochii mei s-a poticnit la tot pasul, a suferit, a plîns, a oftat; cu toate că a trăit printre noi ca o adevărată Kriplă, ca un ghem viu de durere timp de aproape un an întreg; a fost fără îndoială un om, dar în afară de aceasta a fost într-adevăr un simbol; simbolul a ceea ce ne ademeneşte întruna şi la ceea ce, în neglijenţa noastră, chiar ne mai închinăm uneori: el a fost întruchiparea vie a supunerii (şi a jertfei) ce se ascunde în fiecare din noi. Precum şi a prostiei copilăreşti, care şi ea se ascunde în noi. Era un peregrin prin această lume tristă, pierdută în nebunia subjugării, unde se ţeseau relaţii de subordonare, unde fiecare se străduia să-şi cîştige dreptul de a-i domina pe ceilalţi, dar pe de altă parte de a scăpa el însuşi de dominarea altora, iar el habar n-avea de dominare, de luptă, de putere — şi această lume l-a strivit. Sau poate totuşi n-a pierit, mai există încă, mai trăieşte undeva? Ce ştiu eu despre Monoki, ce s-a ales de el, unde să-l aflu? Ce aţi făcut cu Monoki?